

7. Pakocs Károly szatmári püspöki helynök feljegyzése Erdei Ferenchez, a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminiszteréhez. (Részlet.) Szatmárnémeti, 1945. január 22.

*Nagyméltóságú Miniszter Úr,
Kegyelmes Uram!*

[...] ¹

I. Szatmárnémeti város

1.) A demokratikus blokk² megalakulása volt az első életjel, amelyet a város saját élni akarásáról, dermedettségéből való felébredéséről adott.

Ez a demokratikus blokk azonban csak néhány titokban összeült ember megbeszélése volt, úgyhogy a Szatmárnémeti város törzsökös iparossága, földműves és kiskgazdaosztálya, kereskedővilága és értelmiségi polgárai semmit sem tudtak a dologról.

Az úgynevezett demokratikus blokk (állítólag néhány szakszervezeti ember és meghívott román, összesen 15 személy) menesztette a város és a vármegye vezetőségét, akiket még az első orosz városparancsnok nevezett ki az itt hűségesen szolgáló és kitartó tisztviselői karból.

Ez a blokk átjászotta a vezetést a románságnak, úgyhogy a városházán egy Sinka nevű (az avasi járásból előkerült) türelmetlen román alpolgármester magyarul meg sem akar szólalni és a nála tanulatlanabb Matolcsi Lajos nevű építőmester fölé kerekedve biztosítja a hozzája állandóan járó és vele tanácskozásokot tartó román helyi papsággal együtt a városvezetés román színézetét. A rendőrfőnök, Jelinek Ede nevű nyomdász, jó magyarézésű munkás: aki azonban keveset tehet a románság ellensúlyozására, mert – nem tudjuk milyen hátsó támogatással – a románság akarata érvényesül minden téren.

2.) Megkezdődött máris a magyarság elnyomása. A magyar tisztviselői kartól a román vezetés most curriculum vitae-t kíván. A románoktól, akik pedig erősen antidemokratikus előéletükről ismeretesek (hiszen a vasgárdistákat kitermelő nemzeti parasztpártnak voltak elszánt szereplői), semmiféle vitae curriculum nem szükséges. A magyar tisztviselők kétségbeesetten néznek közeljövőjük felé, mert amint érzik, a románság megint ki akarja őket kenyerükből dobni, mint 1919.-ben tette. A román tisztviselők ebben az ősi magyar városban, ahol 17.500 kálvinista magyar, 12.000 katolikus magyar, 6.500 magyar szertartású görög-katolikus magyar mellett csak 5.500 román él³–, a magyar felekkel is románul erőltetik az érintkezést.

3.) Az iskoláztatás ebben a nagy magyar környékű városban az orosz megszállás elejétől kezdve is magyar. A királyi katolikus főgimnázium tanítási nyelve eddig magyar volt, hiszen az egész gimnáziumban nincs több román anyanyelvű diák, mint 25–30. Mégis a helybeli görög-katolikus esperes vezetésével a tankerületi főigazgatóságot állandóan zaklatják, hogy román tagozatot állítson fel: holott erre szükség nincsen, mert Nagybányán az állami magyar gimnázium mellé önhatalmúlag állított fel a sovinszta román vezetőség a nagybányai püspökkel (dr. Russu Sándor) az élen egy román tagozatot, amelybe belesződítettek vagy 160 román

¹ Kihagytuk Pakocsnak az Erdei Ferenchez írott, személyes jellegű levelét.

² Az Országos Demokrata Arcvonalról van szó.

³ Az 1941-es népszámlálás szerint (az itt közölt 36.000-rel szemben) 48.300 magyar nemzetiségű személy élt a városban, mellette pedig mindössze 2.000 román. A Pakocs által közölt számok lehet, hogy az 1944 végén – szovjet utasításra – lebonyolított városi népességösszeírás adatai.

gyermeket, akik Bukarestből hozott pénzen teljesen ingyen tanulnak és ingyenes ellátást is kapnak. [...]»⁴

Bizalmasan arról is értesültünk, hogy a románság türelmetlen vezetői most már egészen románra akarják tenni a szatmári királyi katolikus főgimnázium tannyelvét.

4.) A románság denúciálására megkezdődött a magyarság sorainak ritkítását célzó eljárás. Január 3-a óta a város magyar lakosságát hajnalban katonasággal erősített rendőrségi emberek húzzák ki ágyukból azon a címen, hogy a) nyilasok voltak, b) imrédysták voltak, c) a német Volksbund tagjai voltak. Ezerszámra szedik és viszik 17 éves kortól kezdve 40–45 évig férfiainkat, asszonyainkat, leányainkat és internálják itt üres házakba, hogy Oroszországba vigyék őket.

A valóság pedig ez: A városban nyilas, imrédysta, volksbund-tag nem maradt. Azok elmentek a németekkel. Hogy egyik-másikuknak sváb-hangzású neve van, ez nem lehet irányadó: hiszen a magyarságért az előző román uralom idején nagyon megszenvedtek és csalogatás, vagy fenyegetés ellenére is végig kiállottak.

A románság elkezdte a városba tódulást. Eddig szavuk nem volt hallható, most már a betolakodott vasutasokkal és szabadság címén mind többen ideseregülő romániai katonákkal együtt hangoskodnak a tereken és utcákon: mintha ez a város román nyelvű volna.

A város magyarsága elkezdte önvédelmét. A szatmári püspök⁵ január 5-én káptalanával és a vezető katolikus hívekkel együtt felkereste az új orosz parancsnokot, hogy feltárja a helyzet nehézségeit előtte. Az új orosz parancsnok, aki néhány napja van itten, jó szándékú férfiúnak látszik, de még tájékozatlan a helyzettel. Ezért kétszeresen nehéz a magyarság helyzete.

II. Szatmár vármegye

1.) *A vármegye vezetése.* A város első orosz parancsnoka a vármegye itt maradt tisztviselőkarából állította össze az első vezetőséget. Főispán Sikolya Bálint, magyar vármegyei főjegyző lett, aki az egész város megnyugvására vezette a megyei teendőket. Románul is jól tud, mert a román uralom alatt is végig a vármegyében szolgált s valamit oroszul is tud, mert hosszú ideig volt orosz fogságban. Úgy az első, mint a második parancsnok nagyon meg volt vele elégedve. Az alispán egy Germán János nevű nagyon derék román vármegyei tisztviselő volt. A központi főszolgabíró pedig, aki szintén szolgált a román uralom idején mint községi jegyző, dr. Sauer mann István volt. Tehát román szemszögből sem lehetett kifogás az ellen, hogy ebben a nagy többségű magyar megyében (kb. 250.000 magyarral szemben kb. 150.000 román van a teljes megyében) magyar többségű vezetés legyen.

Az általunk nem ismert demokratikus blokk, nem tudjuk milyen túlsúlyú befolyás alatt átjártozta a vármegye vezetését egészen a románságnak. Egymás után cserélik ki a volt magyar tisztviselőket és helyettesítik be románokkal. A főispán egy Anderkó nevű román ügyvéd, akit egy Papp Aurél nevű román tanár, volt kommunista népbiztos, jelenleg is a kommunista pártnak a tagja, nyíltan vasgárdistasággal vádol. Ez a Vasgárda volt az a nemzeti parasztpárti ifjúságból alakult gárda, amely 1941. januárjában százezer-számra öldöste Dél-Erdélyben a zsidókat, s a szabadelvű politikusok legnagyobbjai közül többet szadista módon legyilkolt (Iorga, Anghelescu stb.) a németek védelme alatt. Tudvalevő, hogy a Nemzeti Parasztpárt irányzata volt a német irányzat melegágya annak idején.

4 A nagybányai görög-katolikus püspök, és a szatmárnémeti görög-katolikus esperes aknamunkáját ismertető részt nem közöljük.

5 Scheffler János.

A főispán első tevékenysége – a demokratikus jelszónak meglehetősen cáfolatára – az volt, hogy az egész megyei közigazgatást átállította egyik napról a másikra román rendszerűvé. Január 5.-től kezdve román óra szerint él a vármegye. Csak román nyelvű beadványokra ad választ és pedig csak román nyelven. A tisztviselőknek kiadta rendeletbe, hogy a vármegye-házán magyar szónak többé elhangzania nem szabad. Megkezdte a rostálást is a magyar tisztviselők között. Valószínűleg meghagy egy-két jelentéktelen állásban magyar tisztviselőt, a többi azonban előreláthatólag hamarosan vagy eltanácsolja, vagy kizaklatja.

Elbizakodottságában annyira megy a román főispán, hogy önhatalmúlag a volt csonkarszági csengeri, mátészalkai és fehérgyarmati járásokat is román közigazgatás alá tartozóknak jelentette ki, csak annyi „kedvezményt” adott e járásoknak, hogy beadványaikra párhuzamosan román-magyar nyelven fog válaszolni.

2.) *Új népszámlálás a vármegyében.* December utolsó napjaiban váratlanul és hevenyészve népszámlálást rendeltek el. A tiszta, nem-román falvakban és városokban rendesen folyt a népszámlálás, bár az nagyon hiányos: hiszen szinte minden családból hiányzik valaki, vagy több családtag is: vagy katonák még, vagy valahol úton vannak, vagy foglyok. Természetesen, csak a jelenlevőket írták össze. Így pl. Szatmárnémetiben hozzávetőleges számítás szerint 10–15.000 magyar lélekkel volna több, ha nem szóródott volna szét a menekülésben a lakosság nagy része. Ezzel szemben a románok igyekeztek betódulni a városba azokban a napokban s valószínűleg vissza is tértek előbbi tartózkodási helyeikre, hogy otthon se kerüljék el a népszámlálást. Így megesik, hogy egy-egy román legalább két helyen fogja gyarapítani a románok létszámát.

A falvokról egymásután jönnek be a szatmári püspökségre, mint a magyarságnak ma egyetlen tekintélyes panasztevő helyére a kétségbeesett emberek, hogy őket a román községi tisztviselők és magános tartózkodás címén mindenüvé elbújtatott román csendőrök tiltakozásuk és esdeklésük ellenére németeknek írták be.

Ezzel is csökkenteni akarják a magyarság létszámát. [...] ⁶

3.) *Magyarság-csökkentés a vármegyében.* Úgy tudjuk, hogy Románia az orosz fegyverszüneti szerződés értelmében több mint egymillió munkást tartozik adni Oroszországnak. Ezt a románok itt is bevallják. Mi nem ismerjük a szerződés igazi szövegét. A románok nevetve mondják itt a magyaroknak, hogy „majd a magyarokból fogjuk kifizetni Oroszországot”. Ez tehát annyit jelent, hogy Románia összeszedi a magyar családok férfiai és fiait és azokat küldi „román munkások gyanánt” Oroszországba.

A román fenyegetés már kezd is megvalósulni. Január elsejétől kezdve ezrével fogdossák össze a magyar férfilakosságot nyilas, imrédysta, zsidóholmi-elrejtés, volksbundista címen. A szerencsétlen emberek, akik ezekben a vádokban teljesen ártatlanok s mindvégig, a magyarságra nézve legnehezebb román időkben is magyarok voltak, most ezrével szoronganak internáló helyeken és halálos aggodalmak között várják jövő sorsukat.

A Szatmár megyei Nagykaroly és Erdőd környékéről folyik ez a toborzás főképpen. Nemrégén két 600 és 800-as csoportot hajtottak román tábori csendőrök keresztül Nagykaroly főutcáján. A szegény embereket vagy a falvakban fogdosták össze, vagy pedig mint az elosztott magyar hadsereg hazatérő tagjait, akik az orosz hadvezetőség irgalmából lettek szabadokká, fogdosták el és „partizánok gyanánt” jegyzőkönyvezve terelték össze. [...] ⁷

6 A kihagyott részben Pakocs beszámol arról, hogy a római katolikusokat sok helyen sváboknak, a görög-katolikusokat pedig románoknak írják be akkor is, ha magyar anyanyelvűek.

7 A kihagyott részben Pakocs beszámol a magyar lakosság megfélemlítéséről, terrorizálásáról.

5.) *A magyar egyházak és intézmények sorsa.* A szatmári római katolikus püspökség és káptalan 1944 tavasza óta minden jövedelem nélkül. Birtokaikról, melyből nemcsak a püspök és káptalani tagok, hanem az egyházmegyei intézmények, hittudományi főiskola, katolikus középiskolák és nevelőintézetek is élnek, semmit sem tudnak. Bizonyos, hogy azokon a háború miatt teljes a pusztulás. Ezért a tanerőket fizetni nem tudják. A falusi tanítók helyzete egyenlőre még valamennyire könnyítve van azáltal, hogy két-három hónapi élelmük van, azokat kivéve, akiknek nem volt háztartásuk. Azok több helyt kénytelenek sorkosztra járni a kifosztott magyar családokhoz, amelyek most valóban nagy áldozatkészségről tesznek tanúságot. [...] ⁸

Ezek után a következő kérelmeket terjesztjük a Nemzeti Kormány színe elé:

1.) Külügyi úton méltóztassék a közigazgatás alól – sajnos – kivett magyarság érdekében a Szövetséges Hatalmaknál közbelépni, feltárva azt a semmi esetre sem demokratikus helyzetet, amelybe a magyarság máris belekerült.

A magyarságnak hő óhaja az volna, hogy a békekötésig is eszközölje ki ennek a területnek saját hatáskörébe való utalását: mert kétségtelen, hogy a magyar lélek alkalmasabb a megértő kormányzatra, mint a még kormányzatban teljesen járatlan ruszin nép; vagy a szenvedélyes idegengyűlöletéről hírhedt román nép.

Vagy eszközölje ki a Nemzeti Kormány, hogy a vitás területen, amely nagy fájdalomkra, egyenlőre kikerült a magyar Nemzeti Kormány hatásköréből, alakítson a Szövetséges Hatalmakból kiküldött megbízottak jelenlétében saját ideiglenes kormányzatot az itt lakó két nép, amelyben magyar és román államférfiak, akik ezen a területen laktak az elmúlt négy évben, közös megértéssel, illetve felsőbb ellenőrzés mellett (angol–oroszbizottság) vigyék a két nép ügyeit a békekötésig.

A Szövetséges Hatalmak előtt külügyi úton tolmácsolja a Nemzeti Kormány az erdélyi székelység és magyarság azon határozott kérelmét, hogy mi semmi esetre sem óhajtunk soha román uralom alatt élni. [...] ⁹

MOL, a Belügyminisztérium archívuma, Erdei Ferenc-iratok, nemzetiségi ügyek XIX-B-1-h, 1. doboz, 1. csomó, gépelt kézirat.

⁸ A kihagyott részben fel vannak sorolva azok az iskolák, ahol a tanárok fizetés nélkül tanítanak, valamint Pakocs röviden kitér a máramarosi helyzetre, ahol az ukránok vették át a hatalmat.

⁹ A kihagyott részben Pakocs – a 20 éves román uralom tapasztalataira hivatkozva – kijelenti, hogy a román nép alkalmatlan arra, hogy igazságosan bánjon a magyarsággal, és az asszimilációs törekvéseivel sohasem fog fölhagyni. Kéri, az ideiglenes kormány érje el, hogy szabadon tarthassanak vele kapcsolatot a partiumi egyházmegyék, és támogassák az egyházi iskoláikat. A jelentéshez készült pótlást nem közöljük. Ebben a közigazgatás románosításáról, a Szovjetunióba hurcolt sváb származású katolikus papokról és híveikről van szó, valamint Pakocs azon javaslatáról, miszerint a debreceni kormány jogosult lenne arra, hogy a békekötésig ideiglenesen igazgassa az észak-erdélyi megyéket, esetleg egy kormányzótanácsot kellene felállítani.